

УДК 339.727.244

Різник Н. С., д.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВТЕЧІ КАПІТАЛУ В ТЕОРІЯХ ІНВЕСТУВАННЯ

Досліджено проблеми втечі капіталу у теоріях інвестування, проаналізовано можливості і обмеження застосування теорій інвестування при експорті непродуктивного капіталу, визначено причини втечі капіталу з національної економіки.

Ключові слова: експорт капіталу, втеча капіталу, вивіз капіталу, інвестиційні ресурси, теорії інвестування.

Riznyk N.

RESEARCH ON PROBLEMS OF THE CAPITAL OUTFLOW IN THE THEORY OF INVESTMENT

Research on problems of the capital outflow in the theory of investment, analyzes the possibilities and limitations of applying theories of investment in the export of non-productive capital, defined the causes of capital flight from the national economy.

Keywords: export of capital, capital flight, the export of capital, investment funds, investment theory.

Ризнык Н. С.

ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМЫ ОТТОКА КАПИТАЛА В ТЕОРИЯХ ИНВЕСТИРОВАНИЯ

Исследованы проблемы бегства капитала в теориях инвестирования, проанализированы возможности и ограничения применения теорий инвестирования при экспорте непродуктивного капитала, определены причины бегства капитала из национальной экономики.

Ключевые слова: экспорт капитала, бегство капитала, вывоз капитала, инвестиционные ресурсы, теории инвестирования.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Масштаби відпливу капіталу з України за останні 10 років сягнули від 20 до 60 млрд дол. США, що є небезпекою для розширеного відтворення та

Різник Н. С.

стійкого зростання національної економіки. Експорт капіталу відбувається як внаслідок нерівномірності розвитку національної економіки, так і непродуктивного відтоку капіталу через високі ставки оподаткування, нестійку політичну ситуацію тощо. Вивчення даних питань набуває особливого значення і обумовлює актуальність подальшої наукової розробки та емпіричної адаптації на основі вивчення теорій інвестування.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Методологічним основам дослідження проблем втечі капіталу присвячені праці таких науковців як К. Маркса [2], Д. Каддінгтона [7], Ч. П. Кіндлебергера [8; 9], Р. Дорнбуша [10], М. Дулі [11], Д. Р. Лессарда, Д. Уільмсона [12], Л. Красавіної [11], М. С. Кахн, Н., ЮІ. Хег [12], Н. Різник [4], А. Старостіна [17] та інших. Проте, незважаючи на значну кількість наукових напрацювань, існує низка невирішених питань, які потребують додаткового дослідження, а саме виявлення можливостей і обмежень застосування принципів теорій інвестування при експорті непродуктивного капіталу з національної економіки.

Цілі статті полягають у вивченні теоретико-методологічних підходів до визначення проблеми втечі капіталу з національної економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Процеси міграції капіталу можуть відбуватись як внаслідок нерівномірності розвитку держави та її регіонів, пошуку джерел зростання прибутковості виробництва, так і непродуктивного, нелегального відтоку капіталу з держави.

Проблеми причин, форм і наслідків міграції капіталу обґрунтовано в традиційних теоріях інвестування: класичній, марксистській, неокласичній та неокейнсіанській теорії міжнародного руху капіталу.

Обґрунтування причин та цілей, пріоритетів міжнародної міграції капіталу здійснювали представники класичної економічної школи А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Ст. Міль, А. С. Пігу (30–50 рр. XIX ст.) та ін. [1]. За допомогою методів дослідження було доведено мобільність капіталу внаслідок нерівномірності розвитку різних країн, різних норм прибутку, підходів до управління ризиками іноземного інвестування, панування монополій. Вчені вважали, що причини різниці у нормах прибутку можуть критись у реалізації принципу порівняльних переваг у міжнародній торгівлі. Також Дж. Ст. Міль вважав, що вивіз капіталу завжди сприяє розширенню торгівлі і найбільш раціональної виробничої спеціалізації країн.

В нинішніх умовах господарювання інвестор здійснює пошук територій з пріоритетним оподаткуванням для представлення результатів фінансової діяльності, тобто реалізація конкурентної переваги певної території зводиться лише до встановлення такої ставки оподаткування, яка мотивує імпорт капіталу з метою уникнення суб'єкта господарювання від сплати обов'язкових платежів та зборів в Україні.

У 1867 р. Карл Маркс, спираючись на ідеї Адама Сміта та Девіда Рікардо, описував у праці «Капітал» вивіз капіталу як явище, яке пов'язане з його відносним надлишком у країні – тією частиною капіталу, використання якої зумовлює зменшення норми прибутку. Надлишковий капітал може бути вивезений за межі країни в трьох основних формах – товарній (економічно виправданій експорт), продуктивній (надлишок виробничих потужностей і робочої сили) і грошовій (державні і приватні заощадження) [2]. В продовження дослідження В. І. Ленін з огляду на стимулювання вивозу капіталу внаслідок активного зростання монополій назвав це явище однією з головних відмінних ознак монополістичного капіталізму. Прагнення монополій примножити доходи реалізовується шляхом вивозу «надлишку капіталу» за кордон, особливо в країни, де забезпечено їх високу прибутковість. Вивіз капіталу при цьому виявляється основою фінансового гноблення більш слабких народів. Послідовники теорії марксизму дослідили та вивели наступні причини експорту капіталу: інтернаціоналізація виробництва, посилення конкуренції між монополіями, зростання темпів економічного розвитку, збільшення попиту на капітал як в країнах, що розвиваються, так і у відсталих країн.

К. Марксом, В. І. Леніним та іншими послідовниками марксистської теорії розглядалися питання вивозу капіталу, визначалися негативні фактори його імпорту: монополістичне отримання прибутку суб'єктами господарювання, фінансове пригнічення депресивних територій. Однак, вченими все ж не було висунуте припущення про ще одну форму вивезення капіталу: непродуктивну – експорт або й втеча капіталу з економіки країни з метою ухилення від сплати обов'язкових платежів та зборів, відмивання грошей і т.д.

Неокейнсіанська теорія економічного циклу (Е. Хансен, Ф. Махлуп, Є. Домар, Р. Харрод). Послідовник Дж. Кейнса – Е. Хансен удосконалив інвестиційну модель економічної динаміки «правилом акселератора». Е. Хансеном було обґрунтовано, що зниження або уповільнення темпів зростання ВВП призводить до зниження темпів

капіталовкладень та до дезінвестування або втечі капіталу з національної економіки. Це, відповідно, призводить до призупинення економічного розвитку країни, оскільки «коли автономні інвестиції зупиняються, дохід зменшується не лише на суму автономних інвестицій, але й на суму стимульованого ними споживання і стимульованих інвестицій (мультиплікатор і акселератор діють в цей час у зворотному напрямі)» [3, с. 609], набуваючи при цьому від’ємних значень показників акселератора.

На основі досліджень Е. Хансена визначимо дві групи причин, що спричиняють припинення процесу зростання національної економіки. Першу групу причин пов’язано з поступовим вичерпанням автономних інвестицій, зниженням граничної ефективності капіталовкладень: зниження очікуваної норми прибутку в міру зростання інвестицій, збільшення цін капітальних товарів і підвищення процента. Друга група причин породжується дією мультиплікатора та акселератора. Тривалість і інтенсивність піднесення національної економіки визначаються обсягом та інтенсивністю автономних інвестицій. Припинення або вичерпання капіталовкладень, що зумовлюють зростання, призводить до їх скорочення та спаду національної економіки. Початок нового піднесення буде зумовлений також автоматично через те, що споживання знижується повільніше, ніж дохід в цілому. Це, у свою чергу, спричинятиме вичерпання запасів та капітальних благ, що буде стимулом до здійснення відновлювальних інвестицій. Увесь процес почне розвиватися у зворотному напрямку.

Нині граничний приріст капіталовкладень залишається на низькому рівні і не може забезпечити довгостроковий стійкий економічний розвиток регіонів України. Відсутність ефективних податкових механізмів, що стимулюють інвестиції в основний капітал, прямі та портфельні іноземні інвестиції не сприяють своєчасному та повному відновленню основних фондів, а продуктивний притік прямих іноземних інвестицій, які збільшують ризики та витрати інвестиційної діяльності, в поєднанні з високими зобов’язаннями держави щодо фінансування соціальних видатків обмежують можливості і привабливість приватного інвестування національної економіки. А виявлені обсяги тіньових фінансових потоків в Україні свідчать про наявність незадіяних інвестиційних ресурсів для національної економіки, які, майже вдвічі, перевищують обсяг прямих іноземних інвестицій [4, с. 326–328].

Розвиваючи погляди Кейнса, Ф. Махлуп додав наступні гіпотези: 1) якщо у країни сальдо поточного платіжного балансу позитивно, то вивіз капіталу балансує перевищення експорту над імпортом, даючи можливість країнам-покупцям її товарів збільшувати закупівлі, балансуючи це ввезенням капіталу; в результаті, національний дохід країни-експортера збільшується; 2) якщо вітчизняні інвестиції невеликі, а схильність країни до заощадження висока, то вивіз капіталу завдяки розширенню на цій базі експорту підтримує ділову активність і зростання національного доходу країни-експортера; 3) вплив ввезення капіталу на внутрішньоекономічної ситуації в країні-імпортері залежить від форм ввезеного капіталу: найбільш сприятливе ввезення прямих інвестицій, але і ввезення портфельних інвестицій підтримуватиме активність ринку цінних паперів [5, с. 109].

Отже, експорт капіталу з національної економіки позитивно впливає на її рівень розвитку, сприяючи збільшенню обсягів ВВП, а експорт непродуктивного капіталу не сприяє збільшенню обсягів ВВП країни, крім того, капітал, який повертається у формі прямих чи портфельних інвестицій не підтримує активність ринку цінних паперів, оскільки вони спрямовані в швидкооборотні та високорентабельні сектори обслуговуючого типу, які гарантують швидку віддачу, слабке залучення до виробничих проєктів. За результатами зовнішньоекономічної діяльності України виявлено, що майже 92% капіталу надходило національної економіки до Кіпру і майже 86% вивезеного капіталу спрямовувалось на операції з нерухомістю, орендою, інжинірингом, наданням послуг підприємцям. Зазначені види економічної діяльності не є пріоритетними для розвитку економіки держави, що відповідно не сприяє реалізації їх конкурентних переваг [4, с. 288–289].

Р. Харрод підкреслює, що чим нижче темпи економічного зростання країни, багаті капіталом, тим більше тенденція до вивозу капіталу з неї. Є. Домар, розглядаючи торговий баланс і зайнятість, уточнює, що вивезення капіталу залежить від того, як темпи зростання доходів країни від її зарубіжних інвестицій співвідносяться з темпами зростання вітчизняних інвестицій [5, с. 109]. Зрозумілим є прагнення суб'єктів господарювання щодо пошуку прибуткових точок зростання як в коротко, так і середньостроковому періоді. Однак, вчені не зосереджували увагу на мотиваційних факторах втечі капіталу, як неправомірного явища в національній економіці.

Послідовниками неокейнсіанської теорії є Р. Купер, який у 1970 р. теорії досліджував недосконалу конкуренцію на ринку капіталів, С. Хаймер розробив теорію захисного інвестування, Е. Хекшер, Б. Олін, Р. Нурксе, К. Іверсен продовжили розробку концепцій міграції капіталів. Вчені вважали, що основним стимулом міжнародного руху капіталу служить норма відсотка або гранична продуктивність капіталу. Б. Олін першим з економістів вказав на вивіз капіталу з методу ухилення від оподаткування та через високий рівень інвестиційної небезпеки національної економіки, виокремив експорт довгострокового капіталу і короткострокового, спекулятивного характеру.

Відповідно до теорії трансформації фінансового капіталу (І. Валерштейн, В. Іноземцев, О. Тоффлер, Л. Туроу, І. Фамінський та ін.) фінансові ресурси, які використовуються, приносять дохід суб'єктам господарювання трансформуються у капітал. Трансформація фінансових ресурсів проходить три етапи: акумулювання тимчасово вільних фінансових ресурсів, їх залучення і збільшення капіталу. Проектуючи концептуальні положення теорії трансформації фінансового капіталу до теорії втечі капіталу з національної економіки можемо отримати наступні висновки: на етапі залучення фінансових ресурсів у діяльність суб'єкта господарювання можемо спостерігати повернення капіталу, який був виведений непродуктивно з національної економіки, у вигляді прямих або портфельних інвестицій. Тоді, відповідно, будемо спостерігати додаткове залучення фінансових ресурсів у збільшення капіталу суб'єкта господарювання, проте, існує ризик недоотримання податкових платежів та зборів, оскільки отриманий прибуток суб'єкта господарювання може виводитись до офшорної території з метою ухилення від сплати податку. Фактично відбуватиметься збільшення вартості компанії та формування внутрішніх елементів власного капіталу водночас при документальному відображенні в бухгалтерській звітності про погіршення фінансового стану суб'єкта господарювання.

Економічна теорія ухилення від сплати податків А. Лаффера (1979 р.) (The Economics of the Tax Revolt) [6, с. 45–68] полягає в тому, що лібералізація податкової системи може забезпечити збільшення податкових надходжень. Цей ефект був помічений американським економістом Артуром Лаффером і ввійшов в економічну науку під назвою кривої Лаффера, яка відображає співвідношення між податковими ставками та обсягом податкових надходжень. При цьому існує така податкова ставка, за якої податкові надходження досягають максимуму. В економіці вважається, що зниження дуже високих ставок

оподаткування призводить до збільшення податкових надходжень, а більш низькі податкові ставки стимулюють суб'єктів господарювання в регіоні до легальної діяльності, що забезпечує зростання податкових надходжень в бюджеті державного та регіонального рівнів. У протилежному випадку збільшення податкових ставок сприяє перетіканню офіційної економіки в тіньову, що, відповідно, порушує один із принципів оподаткування – пропорційності.

У 1937 р. на основі положень неокейнсіанської теорії виникає теорія міжнародного руху капіталу (Д. Каддінгтон, Ч. Кіндлебергер, Р. Дорнбуш, М. Дулі та ін.). За положеннями теорії міжнародного руху капіталу Д. Каддінгтона втеча капіталу – це вивіз короткострокового або нелегального капіталу [7]. Ч. П. Кіндлебергер вважав, що втеча капіталу – це такий його рух із країни, що суперечить її інтересам і відбувається внаслідок несприятливого інвестиційного клімату в країні або його незаконним походженням [8; 9, с. 431]. Це пояснюється, з одного боку, тим, що втеча капіталу як з країни, так і з будь-якого територіального утворення може протікати як в легальній, так і нелегальній формах. З іншого боку, часто неможливо виділити втечу капіталу усередині усіх інвестиційних ресурсів в економіку, як, наприклад, в разі його експорту з іноземної країни, регіону, території з низьким оподаткуванням.

На думку Р. Дорнбуш, масштабні втечі капіталу скорочують ресурси для економічного розвитку країни [10]. Адже, погоджуючись з М. Дулі, втеча капіталу відбувається, коли резиденти різних країн можуть з невеликими витратами вигравати від існуючої або очікуваної різниці у податках [11]. Вчений відносить до капіталів, що «втекли», ту частину зовнішніх фінансових зобов'язань країни, «яка не пов'язана з мотивом диверсифікації активів і не приносить країні статистично реєстрованого інвалютного прибутку, на відміну від «нормального» відтоку капіталів».

Д. Р. Лессард та Д. Уільмсон вважають, що втеча капіталу – це усі фінансові ресурси, які залишили територію винятково нелегальним шляхом [12, с. 13]. М. С. Кахн, Н. ЮІ. Хег поділяють подібну точку зору, розуміючи під втечею капіталу будь-який відтік з країни приватних фінансових ресурсів [13, с. 2]. Л. Красавіна під втечею капіталу розуміє прискорений відтік великих обсягів капіталу, що вивозиться по легальним та нелегальним каналам на різні терміни і за різним функціональним призначенням [14, с. 41].

Райзберг Б. А., Лозовський Л. Ш., Стародубцева Є. Б. в сучасному економічному словнику подають наступне трактування «втечі»

капіталу: стихійне, нерегульоване державою вивезення капіталу юридичними і фізичними особами за кордон з метою більш надійного та вигідного їх вкладення, а також для того, щоб уникнути їх експропріації, високого оподаткування, втрат від інфляції [15].

Втеча капіталу – рух фінансового капіталу за межі держави через проблеми його ефективного розміщення на території країни походження. Процеси відтоку капіталу поглиблюють проблеми забезпечення боргових зобов'язань країн третього світу [16].

Представники теорії руху міжнародного капіталу, виявивши існуючі переваги у ставках оподаткування, висловлювали гіпотезу про те, що капітал переміщується з економіки однієї країни до іншої у пошуках можливих джерел економії коштів та отримання вищого рівня прибутку суб'єктами господарювання. Поділяємо думку вчених, відмітивши, що втеча фінансових ресурсів з національної економіки відбувається з метою ухилення від сплати високих податків та можливої подальшої експропріації капіталу з офшорних територій. При формуванні концептуальних положень кожної із теорій не брали до уваги можливості мотивацій інвесторів та виробників товарів і послуг щодо прийняття ризику ухилення від сплати податку, відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом і т.д., через що складно використовувати результати досліджень вчених при виборі інструментів оцінки втечі капіталу з національної економіки.

Висновки. На основі синтезу досліджень положень класичних та неокласичних теорій сформуємо основні принципи теорії втечі капіталу з національної економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Дослідження проблем втечі капіталу
з національної економіки в теоріях інвестування

Теорія	Концепції, представники	Змістові положення	Формування принципів теорії втечі капіталу
1	2	3	4
Класична	Міграції капіталу (А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Ст. Міль, А. С. Пігу)	Міграції капіталу через нерівномірності розвитку різних країн, різницю у нормах прибутку, панування монополій	Порівняльних переваг, розширення торгівлі
	Теорія економічного циклу (Е. Хансена)	Зниження темпів зростання ВВП призводить до зниження темпів капіталовкладень	Зниження темпів зростання ВВП призводить до зниження темпів капіталовкладень та до дезінвестування або втечі капіталу з національної економіки

Продовж. табл. 1

1	2	3	4
	Вивіз надлишкового капіталу (К. Маркс, В. І. Ленін та ін.)	Надлишок капіталу утворюється внаслідок зменшення норми прибутку в країні. Форми вивезення надлишкового капіталу: товарна, продуктивна, грошова	Міграція капіталу внаслідок пошуку територій з пріоритетним оподаткуванням. Проблеми розвитку національної економіки через нестачу капіталовкладень. Форми вивезення надлишкового капіталу: непродуктивна
Неокейнсіанська	Експорту капіталу (Ф. Махлуп)	Взаємозв'язок експорту капіталу, інвестиціями, платіжним балансом, національним доходом та його вплив на рівень розвитку національної економіки експортера та імпортера інвестицій	Експорт непродуктивного капіталу не сприяє збільшенню обсягів ВВП країни, крім того, капітал, який повертається у формі прямих чи портфельних інвестицій не підтримує активність ринку цінних паперів
	Міграції капіталу (С. Домар)	Вивезення капіталу залежить від співвідношення темпів зростання доходів країни від її зарубіжних інвестицій до темпів зростання вітчизняних інвестицій	Втеча капіталу залежить від темпів зростання ВВП та ставок податків та зборів в країні
	Міграції капіталу (Р. Харрода)	Низькі темпи економічного зростання ВВП сприяють вивезенню капіталу країни.	Несприятливе підприємницьке середовище сприяють втечі капіталу з національної економіки
	Теорія трансформації фінансового капіталу (І. Валерштейн, В. Іноземцев, О. Тоффлер, Л. Туроу, І. Фамінський та ін.)	Трансформація фінансових ресурсів проходить три етапи: акумулювання тимчасово вільних фінансових ресурсів, їх залучення та збільшення капіталу.	На етапі залучення фінансових ресурсів у діяльність суб'єкта господарювання можемо спостерігати повернення капіталу, який був виведений непродуктивно з національної економіки, у вигляді прямих або портфельних інвестицій.
	Теорія міжнародного руху капіталу (Д. Каддінгтон, Ч. Кіндлебергер, Р. Дорнбуш, М. Дулі та ін.)	Втеча капіталу суперечить інтересам національної економіки, відбувається внаслідок несприятливого інвестиційного клімату в країні або його незаконним походженням	Втеча фінансових ресурсів з національної економіки відбувається з метою ухилення від сплати податків та експропріації капіталу з офшорних територій. Інструменти мотивації інвесторів та виробників товарів і послуг щодо прийняття ризику ухилення від сплати податку, відмивання грошей
	Теорія ухилення від сплати податків (А. Лаффера)	Лібералізація податкової системи забезпечує збільшення податкових надходжень	Збільшення податкових ставок призведе до зростання обсягів тіньової економіки
	Теорії привласнення (Е. Хекшер, Б. Олін, Р. Нурксе, К. Іверсен та ін.)	Мотивом міжнародного руху капіталу служить норма відсотка або гранична продуктивність капіталу. Виокремлення експорту довгострокового капіталу і короткострокового (спекулятивного характеру)	Втеча капіталу з національної економіки від оподаткування, зниження рівня зниженні безпеки інвестиційних вкладень

Проведений аналіз теорій засвідчив, що вченими досліджувався широкий спектр питань, пов'язаних зі здійсненням інвестором капіталовкладень, фінансового аналізу, оцінки інвестиційної привабливості об'єктів вкладень. Встановлено, що основною причиною руху нелегальних інвестиційних ресурсів може бути не тільки різниця у нормі прибутку, а ухилення від сплати податків, відмивання грошей, інших предикатних злочинів, а це призводить до виникнення диспропорцій у рівнях розвитку країн, а не до згладжування відмінностей у обсягах граничного продукту капіталу, рівнях процентної ставки. Відтак, вченими не здійснювались розгляд питань, пов'язаних з непродуктивних виведенням капіталу, механізмами протидії втечі капіталу з національної економіки.

Розглянувши підходи вчених до трактування визначення «втеча капіталу», під поняттям «втеча капіталу» будемо розуміти непланове, нерегульоване переміщення капіталів із однієї країни до іншої внаслідок її нестійкого розвитку та з метою ухилення суб'єктами господарювання від сплати податків, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, експропріації капіталу тощо.

Подальші наукові пошуки повинні бути спрямовані на дослідження методичних підходів до оцінки втечі капіталу та формування ефективних механізмів стимулювання їх розміщення задля розширеного відтворення національної економіки.

1. Mill J. (1848). Principles of Political Economy with some of their applications to social Philosophy by John Stuart Mill edited by Sir William Ashley (1909).
2. Капитал: критика политической экономии. – Том 2. – Книга II: процесс обращения капитала. – Издан под ред. Фридриха Энгельса. – Москва. – Изд-во политической литературы. – 1984 г. – 643 с.
3. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход / Э. Хансен; Пер. Э. Г. Лейкин, Пер. Л. Я. Розовский, ред. Ю. Я. Ольсевич. – М. : Изд-во иностранной литературы, 1959. – 756 с.
4. Різник Н. С. Регіональний менеджмент детінізації економіки: теорія, методологія, практика : монографія / Н. С. Різник. – Луцьк : СПД Галяк Жанна Володимирівна, 2012. – 550 с.
5. Гаврилова Т. В. Международная экономика : учебн. пособ. / Т. В. Гаврилова. – М. : Изд-во «ПРИОР», Новосибирск; М. : Международные отношения, 2000. – 415 с.
6. Laffer Arthur B., Seymour Jan P. The Economics of the Tax Revolt / Arthur B. Laffer, Jan P. Seymour // New York : Harcourt Brace Jovanovich: 1979. – P. 45–68.
7. Cuddington J. T. Capital Flight: Issues, Estimates and Explanations / J. T. Cuddington // Princeton Studies in International Finance. – № 58. – December. – 1986.
8. Kindleberger C.-P. International Short-term Capital Movement / Charles Poor Kindleberger. – New York : Columbia University Press, 1937. – 262 p.

9. Kindleberger C.-P. The Benefits of International Money / Charles Poor Kindleberger // *Journal of International Economics*. – №2 (Nov. 1972). – P. 425–442.
10. Dornbush R. Capital Flights: Theory, Measurement and Policy Issues. Inter-American Development Bank / R. Dornbush. – Washington, 1990.
11. Dooley M. Country Specific Risk Premiums, Capital Flight and Net Investment Income Payments in Selected Developing Countries / M. Dooley. – IMF. – Washington, DC. – 1986.
12. Lessard D. R., Williamson J. Capital Flight and Third World debt / D. R. Lessard, J. Williamson. – Washington : Institute for International Economics, 1987. – 258 p.
13. Kahn M. S., Hague N. U.I. Capital Flight from Developing Countries / M. S. Kahn, N. U.I. Hague // *Finance and Development*. – 1987. – March. – P. 2–5.
14. Красавина Л. И. «Бегство» капитала из России и пути его сдерживания / Л. И. Красавина // *Деньги и кредит*. – 2000. – № 11. – С. 40–42.
15. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
16. Accounting, Business Studies and Economics Dictionary // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.tuition.com.hk/dictionary/c.htm>
17. Старостин А. Ю. Утечка капитала как экономический эффект / А. Ю. Старостин // *Молодой ученый*. – 2011. – №7. – Т.1. – С. 116–118.